

[1]Elek Balázs: A hamis beismerő vallomást eredményező befolyásolás a büntetőeljárásban

Debreceni Jogi Műhely, 2007. évi (IV. évfolyam) 2. szám (2007. április)

A befolyásolhatóság, a szuggesztibilitás, a rendőrségi kihallgatásoknak egy igen zavarba ejtő fejleményével kapcsolatban is okozhat némi problémát, mégpedig ilyen az el nem követett bűncselekményeket beismerő vallomás.

Az emberi tényező tévedhetőségéből eredően megvan rá az esély, hogy ártatlan emberek olyan bűnököt ismernek be a nyomozás során, amelyeket el sem követtek. Még az is megtörténhet, hogy egy ilyen „hamis beismerő vallomás” téves ítélethez vezet.

Elvben a beismerő vallomás csupán egy a többi bizonyíték között, azonban a büntetőeljárás gyakorlatában a hatóságok sokszor fokozott erőfeszítéseket tesznek a beismerő vallomás megszerzésére.[2]

A nyomozás során tett beismerő vallomás szerepe azért is lehet ügydöntő, mert az egy olyan bizonyíték, ami önmagában megalapozhatja a bűnösséget, függetlenül attól, hogy a magyar büntetőeljárás törvény szerint a terhelt beismerése esetén is meg kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is.[3]

A Bencze-Zsíros szerzőpáros egyenesen azon az állásponton van, hogy az ártatlanság védelme nem is érvényesül a valóságban, és ha az eljárás során a bűnösségre utaló bizonyíték merül fel, akkor a terheltnek kell bizonyítani azt, hogy a cselekményt nem követte el, függetlenül attól, hogy ezek a bizonyítékok mennyire szilárdak, biztosak.[4] Hozzátehetjük: ha ez a bizonyíték a beismerő vallomás, akkor a vádlott szinte kilátástalan helyzetbe kerül.

A bírói gyakorlat által közzétett eseti döntéseket megvizsgálva kitűnik, hogy a valótlan beismerő vallomás létező problémája a magyar büntetőeljárásnak. Megalapozatlan az ítélet, ha a tényállást a bíróság kizárólag a vádlottnak az eljárás különböző szakáiban tett eltérő tartalmú és az eljárás egyéb adataival alá nem támasztott bizonyítékokon, és ingadozó beismerő vallomásra alapítja. A bíróságnak a beismerő vallomást is behatóan vizsgálni kell, sokoldalúan ellenőrizni a terhelt szavahihetőségét, és felhasználni minden rendelkezésre álló bizonyítási eszközt, amely a terhelt beismerésének tartalmi valóságát olyan mértékben alapozza meg, amelynél fogva az a benső bírói meggyőződés kialakítása szempontjából jelentős.[5]

Más ügyben a vádlottnak az eljárás különböző fázisaiban tett vallomásai és az egyetlen beismerő vallomása olyan mértékben zavaros és bizonytalan volt, amelyek megkérdőjelezték a szavahihetőségét. Az „ellentmondások kételyeket ébresztenek, és nyilvánvalóvá teszik annak felismerését, hogy erre a vádlott egyetlen, később visszavont beismerő vallomására ítéleti tényállás nem alapítható”.[6]

Nyomozást felügyelő tapasztalt ügyész is beszámolt már arról, hogy óvatosan kell bánni a beismerő vallomásokkal, és előfordul az, hogy a gyanúsított beismerő vallomását a túlzó sértetti bejelentéshez igazítják. Példa lehet erre az az ügy, ahol a sértett 150 liter bor elvitelét jelentette be, míg az ezt beismerő terhelt összesen egy 10 literes kannával rendelkezett, miközben gépkocsi vagy egyéb jármű használata a helyszíni szemle adatai alapján is kizárható volt.[7]

Néhány esetben sorozatban elkövetett hétvégi ház, vagy gépkocsi feltöréseket tárgyaló bíróként magam is tapasztaltam, hogy az alapján beismerő vallomást tevő vádlott lényegében a bűncselekmények egy részét úgy ismerte be, hogy fogalma sem volt arról, hogy

ténylegesen ő volt e az elkövető. Kiderült ilyenkor a tárgyaláson, hogy oly nagy számban követett el bűncselekményeket, hogy egyszerűen nem tudta kizárni azt, hogy nincs köze egy-egy elétárt esethez.

A hamis beismerő vallomások esetei

Az ártatlanul tett beismerő vallomások egy része a szakirodalom szerint spontán módon esik meg minden kényszer nélkül, s valószínűleg a figyelem felkeltése a céljuk, de lehet, hogy valamilyen elmebetegség áll a háttérükben.[8] Erre a típusra azonban nem hiszem, hogy sok példát lehetne felhozni a hazai kriminalisztika történetéből.

A másik része azért születik meg, hogy véget vessen a gyanúsított testi-lelki megpróbáltatásainak, még ha tudja is, hogy nem követett el bűncselekményt. Ezen kérdés vizsgálata természetesen összekapcsolódik a kínzás és a kínvallatás kérdésével.

A beismerő vallomások önkéntességét az európai, és az amerikai egyesült államokbeli bíróságok is fokozatosan megkövetelték. A testi fenyegetéssel, fizikai erőszakkal kikényszerített beismerő vallomás az Egyesült Államokban az Alkotmány IV. kiegészítését, míg Európában a nemzeti alkotmányokon túl az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről Szóló Egyezmény 3. cikkelyét, a kínzás tilalmát is sérti, amelyek szerint senkit se lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.

A vallomások érvényességének megállapításában a bíróságok a testi fenyegetésen és fenyegetéseken kívül figyelembe vehetik a lélektani túlkapásokat is. A Chambers v. Florida ügyben az USA Legfelsőbb Bíróság döntése szerint az öt napig tartó, elnyújtott vallatás és más faktorok, melyek már súrolják a fizikai erőszak határát, aggodalomra adhatnak okot a vádlott vallomásának hitelességével kapcsolatban.[9]

A vallomások felvételének körülményeit teljes körű vizsgálat alá vethetik, mint a Haynes v. Washington ügyben is.[10] A vádlott nem hívhatta fel sem a családját, sem az ügyvédjét, és a rendőrség azt mondta, hogy kéréseinek teljesítése a vallomástételtől függ. Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága úgy döntött, hogy a vádlott vallomását az a tény kényszerítette ki, hogy a vádlott „akarata” legyőzött „egy alapvetően kényszerítő és nyomasztó környezetben, melyet az állami hatóságok tagjainak kijelentései és tettei idéztek elő”.

Az Európai Emberi Jogi Bíróság előtt folyt Írország kontra Egyesült Királyság ügyben az 1978. január 18. napján meghozott ítélet rámutat arra, hogy az olyan módszerek hosszú órákon át tartó alkalmazása is sérti az Egyezményt, amelyek ha tényleges sérüléseket ugyan nem is, de jelentős testi és lelki fájdalmakat okoznak az érintetteknek, és akár súlyos pszichés zavarokhoz vezethetnek a kihallgatások során. Ilyen módszerek – mint például az alvásban akadályozás, a hangos és folytonos sípoló hang alkalmazása, a hosszantartó kihallgatás – természetüknél fogva alkalmasak arra, hogy a bánásmód áldozataiban félelmet, szorongást és alsóbbrendűségi érzést váltsanak ki, csakúgy, mint arra, hogy fizikai vagy lelki ellenállásukat megtöriék.[11]

Ezekben az esetekben nyilvánvaló, hogy a vallomást tevőt a külső körülmények kényszerítő körülményei befolyásolják abba az irányba, hogy beismerjék a terhükre rótt bűncselekményt.

A hamis beismerő vallomások egy további része azonban –senki sem tudja, hogy mennyi- a gyanúsítottaknak abból a téves meggyőződéséből születik, hogy elkövették a kérdéses bűncselekményt.

A hamis beismerő vallomások néhány esetében a gyanúsítottak kezdetben még hisznek saját ártatlanságukban, de sorozatos szuggesztív rendőri kihallgatások nyomására részletes emlékképek kidolgozásába kezdenek a bűncselekményről, amit valójában nem követtek el.

Elég nehéz megérteni, hogy mi készíthet valakit arra, hogy beismerje érintettségét egy olyan cselekedetben, amit nem követett el.

A hamis beismerő vallomásokban megjelenő szuggesztibilitás meglehetősen idegen a mindennapi emlékezés és felejtés világától. Nem meglepő, hogy a bíróságok gyakran kifejezett székszissel fogadják annak lehetőségét, hogy bárki beismerne egy bűncselekményt, amit nem követett el.[12]

Ez a típus a kikényszerített és a terhelt által el is sajátított hamis vallomás, vagyis az, amikor az aggódó, kimerült, nyomás alatt álló vagy zavart ártatlan terheltet még magas szinten befolyásoló rendőri kihallgató módszereknek is kiteszik, és saját maguk is elhiszik, hogy elkövették a bűncselekményt. Ami ebben félelmetes az az, hogy az ártatlan gyanúsított emlékezetét saját tetteiről teljesen megváltoztathatják, „eredeti tartalmát valószínűleg visszaszerezhetetlenné” torzítva.[13]

Jellemzően sebezhető a vádlott, és könnyen alakítható memóriája fiatal kora, személyes bizalma, naivitása, befolyásolhatósága, intelligenciájának hiánya, vagy stresszes, fáradt, alkoholos vagy kábítószeres állapota miatt. Meggyőzhető saját bűnösségéről olyan hamis bizonyíték felvonultatásával, mint egy szerkesztett fénykép vagy más vizsgálat eredménye, pl. vérnyomok, sperma, haj, ujjlenyomatok, állítólagos cinkosok által tett kijelentések, egy megrendezett szemtanú-azonosítási jelenet, vagy annak valótlan állítása, hogy megbukott a hazugságvizsgáló teszten.

Egészen mostanáig nem volt empirikus bizonyíték a kikényszerített, majd elsajátított hamis vallomások elmélete mellett. Ennek ellenére, szemtanúkon végzett emlékkutatások kimutatták, hogy félrevezető, esemény utáni információk megváltoztathatják a valós vagy bevallott emlékeket a megfigyelt eseményekről, de még a kérdésfeltevés módja is befolyásoló lehet.[14]

A téves meggyőződésből tett beismerő vallomás

A terhelték kihallgatása egy több mozzanatból álló bonyolult kriminálpszichológiai ismereteket is igénylő feladat, így a büntetőperben alkalmazott bizonyítási eszközök természetének megértéséhez szükségszerű azon tudományágak vizsgálata is, amelyek azok hátterét képezhetik. A szubjektív jellegű közlés formájában megjelenő bizonyítási eszközök (vádlotti vallomás, tanúvallomás) a fiziológia, a pszichológia, és a pszichiátria tételeivel egybevetve értékelhetőek helyesen.[15]

A kihallgatás eredményessége a terhelt és a kihallgató személyiségétől is függ, így az egyetlen helyes kihallgatási taktikát nem is lehetne meghatározni.[16] Különböző teóriák születtek a kérdést megválaszolando: Mi az, ami a rendőri kihallgatások alatt arra kényszerít ártatlan embereket, hogy maguk ellen valljanak? Pszichológiai szempontból például a kikényszerített hamis vallomások egy részét az ártatlan gyanúsított azon vágya okozza, hogy kiszabaduljon egy utálatos szituációból és biztosítsa a kellemes rövid távú következményeket. De mi a helyzet a még elképesztőbb elsajátított hamis vallomás példáival?

Egy bizonyos mennyiségű stressz segíthet egy normális emberből kihúzni az igazságot; de ha egy pszichológiailag alkalmatlan személlyel szemben túlzott mennyiséget alkalmaznak, az eredmény könnyen hamis vallomáshoz vezethet.

Azért, hogy megmagyarázzák az elsajátított hamis vallomások jelenségét, egyesek a kihallgatási folyamatot a hipnózishoz hasonlították. Foster kijelentette, hogy a rendőrségi kihallgatás „olyan transzszerű, magas befolyásolhatósági szintű állapotba tudja hozni a gyanúsítottat,” hogy „a gyanúsított fejében reménytelenül összekeveredik az igazság és hazugság”. 1970-ben arra jöttek rá, hogy amikor hamis bűntudatot plántálnak hipnotizált alanyok elméjébe, ezek az alanyok nem akadnak fel a poligráfos hazugságvizsgáló teszteken.

Bem kísérletéből arra következtetett, hogy az igazmondáshoz társított körülmények között az alanyok általában elhitték azokat a hazugságokat, melyeket a szájukba adtak. Bem megjegyezte még, hogy „a kimondás csak akkor válik hitté, ha érezzük az igazság jelenlétét, és csakis akkor, ha minimális ingert, és a legenyhébb és legkifinomultabb formájú kényszerítést alkalmaznak”. Egy hamis vallomás így megváltoztathatja az egyén emlékeit múltbéli viselkedéséről, ha a vallomást igazmondáshoz kapcsolt utalások jelenlétében teszi. Bem teóriája részben megmagyarázza az elsajátított, téves meggyőződésből tett hamis vallomás jelenségét.[17]

A befolyásolás egy olyan faktor, ami arra kényszeríthet akár ártatlan gyanúsítottakat is, hogy hamis vallomást tegyenek, és a rendőri kihallgatás közben bevalljanak olyan bűnöket, melyeket nem követtek el.

Sokan egyetértenek abban, hogy a megtévesztő és csalárd húzások rendőri alkalmazása a kihallgatás alatt hamis vallomást eredményezhet. Egyes külföldi kutatások arra az eredményre vezettek, hogy például a poligráf vagy „hazugság-vizsgáló” olyan eljárás, melyet a rendőrség gyakran manipulál. Egyes kutatók valós rendőri kihallgatások videofelvételeit, hangfelvételeit és dokumentációját átvizsgálva azt tapasztalták, hogy néhány esetben a vádlottnak azt hazudták, hogy hibázott a hazugságvizsgáló teszten, és ezért vallania kell; jöllehet ezen esetekben a hazugságvizsgáló teszt nem vallott kudarcot, csak nem volt elég meggyőző.[18]

A hatályos hazai szabályozás szerint a büntetőeljárás nyomozati szakaszában a befolyásoló kérdések feltevése csak annyiban tiltott, amennyiben az a választ, illetőleg a nem bizonyított tény állítását magában foglalja, vagy a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmaz.[19]

Nem bizonyított tény állítását foglalja magában a kérdés, ha arra utal valótlannul, hogy terhelő bizonyíték van a gyanúsított ellen.

A Be. 180.§-a alapján nem értek egyet azzal a kriminalisztikai tanulmányban megfogalmazott véleménnyel, hogy a nyomozó akár hivatkozhat arra minden kellő alap nélkül, hogy a tettestárs előbbre áll a beismerésben, mert ez is egy olyan pszichikai kényszer lehet, ami félrevezeti a bizonyítást, és nem bizonyított tény állítását foglalja magában.[20]

Fontos kérdés, hogy szabályos-e a kihallgató részéről a beismerő vallomás előnyökkel való ellentételezésének ígérete. A szabadlábba helyezés lehetőségének felcsillantása nem feltétlenül törvénysértő, mert a hatóság jogszerű tájékoztatásának is tekinthető, ha azáltal tényleg megszűnik a az eljárás megnehezítésének a veszélye.

Újra meg újra fel kell tenni azonban a kérdést, hogy elfogadható e a személyes szabadság korlátozása nyomozástechnikai célból?

Egyet lehet érteni egy hazai kutatás azon megállapításával, hogy a beismerő vallomás érdekében az előzetes letartóztatás kilátásba helyezése mint nyomásgyakorlási eszköz megítélése szempontjából a konkrét körülmények vizsgálata szükséges, és e körben még a lehetséges fejleményekről szóló tájékoztatás hangneme sem mindegy.[21]

A Be 78.§ (4) bekezdése a bizonyítékok értékelése körében kizárja az olyan bizonyítási eszközökből származó tény bizonyítékként történő értékelését, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozóhatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg. A bizonyítási tilalmak megsértése a büntetőeljárásban így azzal a következménnyel jár, hogy a bizonyítási cselekmény semmissé válik. A semmis cselekménnyel szerzett bizonyíték pedig nem bizonyíték.

A Be 180. §-a pontosan arról szól, hogy milyen kérdés nem tehető fel a gyanúsítottaknak, így az e körben meghatározott kérdésre adott választ tiltott módon beszerezett volta miatt kell a bizonyításból kirekeszteni.

Az egyéb megtévesztő és különböző előnyök ígérését tartalmazó módszerek a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával beszerezett bizonyítéknak minősülhetnek. Ennek eldöntéséhez a Be.-t, és az Emberi Jogok Európai Egyezményét együtt kell lapozgatni. A résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával megszerzett bizonyítási eszközökből származó tény alatt érthetünk olyan garanciális jogok érvényesülésének elmaradását, vagy korlátozását, amelyek következtében a bizonyítási eszköz bizonyító ereje megbízhatatlanná válik. Az igazság megállapítására ugyanis csak megbízható bizonyíték vezethet.[22] Ebből következően a konkrét ügyben lehet eldönteni azt, hogy az adott módszert ki kell e zárni a bizonyítékok köréből.

A „Miranda ügy” az Amerikai Egyesült Államokban

Az Egyesült Államok joggyakorlatában mérföldkőnek a Legfelsőbb Bíróság 1966-os *Miranda v. Arizona* ügyben hozott döntése számít. A döntés tartalmazza azt, hogy a rendőrség köteles felhívni az őrizetbe vett gyanúsítottak figyelmét alkotmányos jogaikra a hallgatáshoz és az ügyvédfogadáshoz.

A bíróság az akkor a rendőrképzésben legkitűnőbbnek számító könyvekből idézett, hogy megmutassa: a rendőrség megtévesztést és pszichológiailag kényszerítő módszereket alkalmazott a gyanúsítottak kihallgatásakor.[23] A Bíróság végül kijelentette, hogy a rendőri kihallgatás inkább pszichológiai, mint fizikai központú. A *Miranda v. Arizona* ügyben a Legfelsőbb Bíróság szerint egy, a rendőri kihallgatás alatt őrizetben lévő gyanúsítottól felvett vallomás csak akkor érvényes, ha önkéntesen történik, kényszerítés nélkül, és csak akkor, ha a rendőrség megtette a megfelelő lépéseket a vádlott jogainak biztosítása érdekében. Sokan azonnal tiltakozni kezdtek, mondván, hogy ez a döntés megköti a rendőrök kezét a vallomások megszerzésénél.

A megelőző *Miranda* figyelmeztetések egy önkéntes, tudatos és intelligens jogfeladás hiányában minden beismerést vagy vallomást kizárnak a bizonyítékból a későbbi peres eljárásban.

A figyelmeztetés elmondásának megkövetelése mellett, a bíróság fenntartotta, hogy bizonyíthatónak kell lennie, hogy a gyanúsított ezekről a jogokról való lemondását „önkéntesen, teljes tudatában és tájékoztatás után” tette meg.

A „*Miranda* ügyben” az USA Legfelsőbb Bírósága úgy vélte, hogy a rendőri kihallgatás kényszerítő nyomást gyakorol, mely azzal a veszéllyel jár, hogy a gyanúsított nem képes szabadon racionális információkkal szolgálni. A Bíróság így írt: „A őrizetbeli kihallgatás ténye sérti a személyes szabadságot és kihasználja az egyén gyengeségét.” Ami a modern kihallgatást a Bíróság szerint kényszerítő jellegűvé teszi, az a rendőrségi elzárt őrizet, ahol pszichológiai nyomást gyakorolnak, hogy a gyanúsítottat rávegyék a vallomásra. Több rendőrképző kézikönyv széleskörű elemzése után, a Bíróság megállapította, hogy a „legfelvilágosodottabb és leghatékonyabb” kihallgatási technikák is pszichológiailag manipulatívák, megfélemlítőek, és a hatékonyság érdekében különböző cseleket alkalmaznak, melyek azzal fenyegetnek, hogy a gyanúsított akarátát kijátszák, és éppen azt a méltóságot és a szabadságot sértik meg, melyet az alkotmányos jog védeni próbál.

A *Miranda* ügy előtt az amerikai rendőrségi gyakorlat szerint ahhoz, hogy a rendőrség megnövelje a gyanúsított vallomástételének valószínűségét, több feltételnek is teljesülnie kellett. A kihallgatás alatt olyan környezetet kell teremteni, amely minimálisra csökkenti az

érzéki ingereket, ami teljes mértékben sebezhetővé teszi a gyanúsítottat, és a kihallgatónak teljes irányítási lehetőséget és uralmat biztosít. A teljes egyedüllét a gyanúsítottal ezért kifejezetten szükséges, mivel ez az elsődleges pszichológiai tényező a sikeres kihallgatás levezetése érdekében. Számos szerző szerint a helyszín környezete idegen kell, hogy legyen a gyanúsított számára. A vallatászobának teljesen hangszigeteltnek kell lennie, ablakok nélkül, valamint üresnek egy asztal és pár szék kivételével: egy a gyanúsítottnak, és egy a kihallgatónak. A kihallgató feladata egy látszólagos baráti viszony kialakítása, és váratlan kedvesség tanúsítása a gyanúsított felé. A kihallgatónak színlelnie kell a bűn komolyságát illetően, mentséget keresve rá.

Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága megjegyezte, hogy visszatérő elem a felelősség áthárítása vagy a bűn komolyságának minimalizálása, és az egyén megfélemlítése a rendelkezésre álló bizonyítékok vagy a következmények eltúlzásával, illetve azzal, hogy a vallató határozottan állítja, hogy biztos a gyanúsított bűnösségében, továbbá érzelmi közeledés a gyanúsítotthoz szimpátiával, bókokkal, tisztelettel, illetve azzal, hogy mindez az ő érdekében történik. Ezek olyan módszerek, melyeket másokkal együtt természetüknél fogva kényszerítőnek talált az USA Legfelsőbb Bírósága.

A vallomások felvételére kidolgozott rendőri módszerek kifejezetten alááshatják az önkéntes vallomás lehetőségét. Eszerint, a vallomások kicsikarása érdekében a rendőrök egyértelmű hazugságokat, és a megtévesztés finomabb módjait, pszichológiai manipulációkat is használnak a beismerő vallomáshoz jutás érdekében.

Az egyik rendőrségi könyv szerint érdemes azt mondani a vádlottnak, hogy terhelő bizonyíték köti a büntetthez, még akkor is, ha ilyen bizonyíték nem létezik, valamint ajánlatos elbagatellizálni a bűn komolyságát, „és azt mondani, hogy hasonló helyzetben bárki más így cselekedett volna”.

Ez lényegében azt jelenti, hogy a rendőröket arra buzdítják, hogy ők maguk is hazudjanak egy vallomás megszerzése érdekében.

A különösen megkérdőjelezhető vallató technikák közé tartozik a gyanúsított félbeszakítása, kérdések feltevése gyors egymásutánban, korlátozott mértékű rugalmasság tanúsítása az interjú alatt, a kérdések helytelen sorrendben való feltevése, negatív és részrehajló megfogalmazása, helytelen nyelvezet, és bíráló kijelentések megtétele.

Szükséges megjegyezni azonban, hogy a legfrissebb magyar tankönyvek a kihallgatási taktika célját a minél teljesebb, és az igazságnak megfelelő vallomás megszerzésében látják a jogállami követelmények legszigorúbb megtartása mellett.[24] Külön utalást találhatunk arra, hogy kényszervallatásnak minősül a pszichikai kényszer is, például olyan esetben, ha azt közli a nyomozó a gyanúsítottal, hogy egyes kedvezményeket csak beismerő vallomás esetén kap meg. Káros, és téves felfogás az, amely szembeállítja egymással a törvényesség és a hatékonyság követelményét. A látszólagos hatékonyság – egy beismerő vallomás – nem biztos, hogy elvezet az igazság megállapításához, de biztosan törvénytelen. A helyesen megválasztott taktika segítségével lehet elérni, hogy a kihallgatott feltáró jellegű vallomást tegyen, de a cél az igazságnak megfelelő vallomás beszerzése akár a pszichológiai ismeretek felhasználásával is. Előfordul, hogy a gyanúsított beismerő vallomása hamis, és ilyenkor néha csak aprólékos elemzés és értékelés képes feltárni, hogy csupán a helyszínen és a nyomozási cselekmények során megismert adatokból kombinálta össze a vallomását, amely ennél fogva hihetőnek tűnt, és egyes bizonyítékokkal összhangban is állt.[25]

Az utóbbi évtizedekben jogtudósok hatalmas energiákat fektettek abba, hogy a Miranda jelentőségét meghatározzák. Születtek olyan tanulmányok, melyek azt vizsgálták, hogy

milyen hatással van a Miranda figyelmeztetés, és hogy vajon sikeres volt-e az előzetes célok elérésében.

Ezeknek a tanulmányoknak a megállapítása, hogy a Miranda döntés által javasolt új szabályok elfogadása után a rendőrség teljesítette a leírtakat, de nem vették át teljesen a Miranda által megkívánt figyelmeztetések szellemiségét. A nyomozók számára a megkövetelt figyelmeztetések csupán erőltetett és felesleges akadályoknak tűntek a kihallgatási eljárásban.

A figyelmeztetések minősége fordított arányban volt a bizonyítékok erősségével és egyenesen volt arányos a bűncselekmény komolyságával, mely azt feltételezi, hogy a nyomozók akkor mondták el pontosabban a figyelmeztetéseket, amikor az elmaradása esetleg veszélyeztethette egy nagyon értékes beismerő vallomás elfogadhatóságát. A nyomozók a figyelmeztetéseket gyakran mechanikus, bürokratikus módon mondták el, így csökkentve azok jelentőségét és minimalizálva hatásukat. A szerzők szerint az emberek többsége képtelen volt arra, hogy felfogja a Miranda jogainak jelentőségét, és így a Miranda kevés hatást is gyakorolt a gyanúsított azon hajlandóságára, hogy a rendőrséggel együttműködjön.[26]

Richard Leo és Richard Ofshe professzoroknak a rendőrség által állítólagosan előidézett hamis beismerő vallomások hatvan esetét magába foglaló, széles körben idézett tanulmánya szerint az általuk említett hatvan esetből huszonkilencszer vezetett hamis beismerő vallomás egy ártatlan ember jogtalan elítéléséhez.

Leo és Ofshe arra a következtetésre jutnak, hogy a hamis beismerő vallomás problémája magát az „Amerikai igazságszolgáltatás minőségét” fenyegeti, „komoly és szükségtelen fájdalmat okozva az ártatlanoknak.”

Azzal érvelnek, hogy lehetetlen felbecsülni a hamis beismerő vallomások gyakoriságát a pontos feljegyzések nyilvánvaló hiánya és az ehhez kapcsolódó módszertani nehézségek miatt. Úgy vélik azonban, hogy a pszichológiailag indukált hamis beismerő vallomások közismerten elég gyakran történnek meg ahhoz, hogy gondot jelentsenek a bűnügyi tisztviselőknek, a törvényhozóknak és a nagyközönségnek.”

Ennek megfelelően úgy vélik, hogy a bírakat fel kell hatalmazni a vallomások „megbízhatóságának” megállapítására, amely a gyanúsítottak „beismerés utáni narratívájának” alapos kivizsgálását jelenti.[27]

Más szerző ezen esetek kapcsán arra a fontos módszertani kérdésre hívja fel a figyelmet, hogy miként lehet pontosan felismerni az ilyen igazságtalanságokat?[28] Leo és Ofshe nagymértékben másodlagos forrásokra támaszkodnak a gyűjteményükben szereplő vádlottak ellen felhozott bizonyítékok leírását illetően. Ez a megközelítés annyiban érthető, hogy sok esetben a bírósági feljegyzésekhez csak a helyi bíróságokon lehet hozzájutni, ahol a pert lefolytatták, a média beszámolóit viszont könnyedén hozzáférhetőek a számítógépes adatbázisokban. A másodlagos források használata viszont a bizonyítékok pontatlan felidézésének veszélyével jár.

A jogellenes cselekményeket vizsgáló tudományos kutatásoknak nem szabad a vádlottak ellen a médiában felhozott bizonyítékokra támaszkodnia. Az újságírók nagyon is sokszor hajlamosak „elferdíteni” az igazságot egy sztori érdekében azzal, hogy egy ártatlanul elítélt emberről írnak. A másodkézből származó médiafeljegyzésekre való támaszkodás bizonyos problématerületek elhomályosításához is vezethet, amennyiben túlzó általánosságban beszél a hamis beismerő vallomás problémájáról.

Cassel úgy látja, hogy a hamis beismerő vallomás problémája nem egy egész országra kiterjedő járvány az amerikai igazságszolgáltatás rendszerében, hanem nagyon is

rákonzentrálódik egy szűk és sérülékeny népességre: a mentális problémákkal küszködő emberekre.[29]

A Miranda döntést bírló egyes vélemények szerint az ártatlanokat azonban nem csak a hamis beismerő vallomások, de az „elveszett” vallomások is fenyegetik – vagyis, olyan vallomások, amelyeket a rendőrség nem tudott felvenni a vétkes bűnözőktől, s amelyek tisztázhatnának egy ártatlan embert, akire egyébként egy büntett gyanújának árnyéka vetül.

Amikor a rendőrség felvesz egy beismerő vallomást egy ártatlan embertől, fennáll a veszélye, hogy ezt a személyt tévesen fogják elítélni. De nem ez az egyetlen veszély, ami az ártatlanokra leselkedik a kihallgatást vezetőik miatt. Az ártatlanok akkor is veszélyben forognak, amikor a rendőrség képtelen rá, hogy egy bűn tényleges elkövetőjétől valós vallomást vegyen. Ez a valós vallomás megakadályozza, hogy a gyanú hibásan az ártatlanokra terelődjön, és még fel is menthet valakit, akit ártatlanul vádolnak vagy ítélnék el egy bűn elkövetése miatt. A Miranda döntés következtében két egymással versengő kockázatforrás viszonylagos lehetősége gyakoriságának felmérése elengedhetetlen.

A Miranda szabály ellenzői feltételezik, hogy ma az ártatlanokra nagyobb veszélyt jelentenek a megszorítások, amelyek megakadályozzák a rendőrséget a valós vallomások felvételében, mint a hamis vallomás arányosan alacsonyabb kockázata elleni pótlólagos védelem hiánya.

Úgy vélik, hogy a Legfelsőbb Bíróság döntése a Miranda-ügyben elkeserítően hatott az ártatlanokra. A Miranda ügyben hozott döntés visszaszorította a valós beismerő vallomások számát, miközben semmit nem tett a hamis beismerő vallomás veszélye ellen, sőt, még növelte is azzal, hogy a bíróságok figyelmének középpontját eltérítette a vallomások elemi igazságtartalmáról a vallomások felvételének módjához kapcsolódó ügyrendi témákra.

Egyre több bizonyítékot vélnek felfedezni a Miranda káros hatásaira. Ilyen a Miranda hatályba lépését közvetlenül követő, a felderített bűnügyek arányában hirtelen bekövetkező csökkenés, amiből arra a következtetésre jutnak, hogy a Miranda nagymértékben gátolja a rendőri eljárás hatásosságát. A Mirandanak a felderítési arányokra gyakorolt kedvezőtlen hatása központi jelentőségű az ártatlanokra nézve, mert egy csökkent felderítési arány azt jelenti, hogy bizonyos esetekben a nyomozók nem tudják felvenni a bűnügyek valódi elkövetőinek vallomását, ami pedig képessé tenné őket az ügy „felderítésére,” megoldására. Ezek a megghiúsult felderítések akkor fordulnak elő a leggyakrabban, amikor a rendőrség letartóztat egy gyanúsítottat egy bizonyos bűn elkövetéséért, de a Miranda megakadályozza, hogy más, a gyanúsított által elkövetett bűnökre rákérdezzenek. Például ha a rendőrség letartóztat egy fegyveres rablót a bűn helyszínén, az a Miranda adta jogaihoz fordulva megakadályozhatja, hogy a rendőrség öt másik, hasonló rablásáról tudomást szerezzen. Ha egy ártatlan embert megvádolnak, vagy el is ítélnék az egyik ilyen rablás elkövetésével, a Miranda megakadályozhatja a felmentését.

Azt a lehetőséget, hogy a Miranda az ártatlanok kárára tartja vissza a bűnözők vallomásait, valós megfigyelések támasztják alá. Sam Gross professzornak a szemtanúk félreazonosításából eredő téves ítéletekkel kapcsolatos, részletes tapasztalati tanulmánya szerint a Miranda előtt egy jogellenes cselekvés tipikusan oly módon került napvilágra, hogy ”a tulajdonképpen bűnöst egy teljesen más ügyben vádolták meg, és miután pár napot letartóztatásban töltött, azokat a bűnöket is bevallotta, amelyekkel a félreazonosított gyanúsítottat vádolták.” Azóta a valós vallomások felszínre kerüléséből eredő felmentések száma kimondottan csökkent Gross professzor meglátása szerint, s ennek nagy valószínűséggel a Miranda az oka. A szemtanúk általi félreazonosításból eredő téves ítéletek 54 százalékára is akkor derült fény, amikor a valódi bűnöző vallomást tett.[30]

Konklúzió

A bűncselekmény elkövetésére vonatkozó beismerő vallomás esetén vizsgálni kell, nincsenek-e a beismerés iránt kétséget támasztó bizonyítékok. A beismerés is csak egy bizonyíték, amelynek a helyességét a bírói mérlegelés kell, hogy eldöntse. Ehhez természetesen a bírónak ismernie kell azokat a lehetséges körülményeket, amelyek annak elfogadását megkérdőjelezhetik, ugyanis a hatóság által alkalmazott kényszerítésen túl sok egyéb tényező is vezethet hamis beismerő vallomáshoz.[31]

A terhelt hallgatáshoz való jogát –a Miranda szabályt- a Be. 117. §-a tartalmazza. Ennek lényegét először egy képviselői indítványra rögzítette a jogalkotó 1989-ben a régi Be.-ben.[32] A jelenleg hatályos megfogalmazás szerint a terheltet figyelmeztetni kell arra, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomás tételét a kihallgatás során bármikor megtagadhatja, továbbá amit mond, illetőleg rendelkezésre bocsát, vele szemben is felhasználható. A figyelmeztetést és a terhelt választ jegyzőkönyvbe kell foglalni. A figyelmeztetés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. A figyelmeztetés elhangzásának követelménye jelenleg már meghonosodott a jogalkalmazásban, azonban ez nem jelenti azt, hogy ne okozna újra és újra visszatérő jogértelmezési problémákat.[33] A jogintézmény egyértelmű amerikai hatásának következtében úgy gondolom érdemes, és szükséges időről időre az ezzel kapcsolatos külföldi jogvitákat is figyelemmel kísérni, de ez nem jelenti azt, hogy egyet tudnék érteni a figyelmeztetés alkalmazásának szükségtelenségét hangoztató érvekkel.

Egyre több külföldi javaslattal találkozhatunk arra vonatkozóan, hogy a Miranda helyett rögzítsék videoszalagra a kihallgatásokat, arra hivatkozással, hogy ez elősegítené az ártatlanok ügyét, mivel a Miranda csökkentette a valós beismerő vallomások számát, rontva ezzel annak az esélyét, hogy tévesen elítélt ártatlan személyeket tisztázni lehessen, ugyanakkor, a Miranda semmit sem tesz a hamis beismerő vallomások ügyében.

A Miranda videofelvételekkel történő helyettesítése kétségtelenül valós esélyt kínál a téves rendőri kihallgatások ritka eseteinek azonosítására, ugyanakkor nem hátráltatja a rendőröket a vallomás felvételében, azonban reálisan gondolkodva a hazai gyakorlatnak erre még sokáig nem lesz lehetősége a legtöbb ügyben, azonban egy-egy kiemelt ügyben valóban célszerű lehet a kihallgatás rögzítése, amint az esetenként meg is történik

Annak, a kérdésnek az eldöntése pedig, hogy mi számíthat pszichikai túlkapasnak, és meg nem engedett befolyásnak egy kihallgatás során, szinte végtelen lehet az értelmezési lehetősége. Amit egy pszichológus erőszakosnak vagy kényszerítőnek tart, azt egy ügyvéd másképp láthatja, amikor részt vesz a kihallgatáson, vagy a rendőr, aki azt végzi. Objektíven ilyen kijelentéseket nem lehet tenni, mert erről nincs, és talán nem is lehet közmegegyezés. Ez a szemlélettől függ. Amit a kihallgató eredményesnek, hatásosnak tart, azt nem biztos, hogy egy védő, egy polgárjogi aktivista, vagy egy bíró is annak tart. Az extrém viselkedési formák, mint a fizikai erőszak, tilosak, de az még nem teljesen tisztázott, hogy a kihallgatást mennyire lehet elnyújtani, azt hányszor lehet megismételni, vagy egy-egy kérdést hányszor lehet feltenni, lehet-e valótlant állítani a kihallgatónak, félrevezetheti-e, szidalmazhatja-e a terheltet. A keretek pontos meghatározása végső soron Magyarországon is a bíróságok feladata lesz.

Balázs Elek: False confession as a result of suggestion in the criminal process

Summary

Often justice would be less miscarry, if all who were about to weigh evidence had more conscious of the treachery of human memory.

The memory ideas of a person are objective reproductions of earlier experience or are mixed up with associations and suggestions. The possibility exists that police might obtain a confession from an innocent person in a crime he had never committed. It is even possible that false confession might lead to a false conviction.

The power of suggestion devastates memory, and this remains entirely within the limits of the normal healthy individuality. If interviewing techniques were to be assessed in terms of the police claim that they are geared to an objective reach for the truth, then they would emerge as thoroughly deficient. The progress of psychological science can not be further ignored.

[1]

[2] Erdei Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása avagy a bizonyításelmélet szent tehene, Magyar Jog 4/1991, 210-216. o.

[3] 1998. évi XIX. Törvény a büntetőeljárásról 118.§ (1) bekezdés.

[4][4] Bencze Mátyás – Zsíros Zsolt: A bűnösség véelme – a „Buktai-ügy” tanulságai, In: AMABILISSIMUS. A legszeretetremlétebbak egyike Loss Sándor Emlékkönyv, Debreceni Egyetem, Debrecen, 2005, 151-165. o.

[5] BH 1978. 157.

[6] BH 2001. 316.

[7] Interjú Dicső István ügyéssel, a gyanúsított kihallgatásának eredményességét, szakszerűségét befolyásoló ügyési tapasztalatokról. Készítette Tamási Erzsébet, Belügyi Szemle, 12/1996, 39-43. o.

[8] Richard P. Conti: The Psychology of False Confessions. The Journal of Credibility Assessment and Witness Psychology 1999, Vol. 2, No. 1, 14-36. o.

[9] Chambers v. Florida, 309 U.S. 227 (1940) <http://home.earthlink.net/~ynot/chambers.html>

[10] Haynes v. Washington, 373 U.S. 503 (1963) <http://caselaw.lp.findlaw.com>

[11] Vincent Berger: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Joggyakorlata, Bp. 1999. 13-18. o.

[12] Daniel L. Schacter: Az emlékezet hét bűne Hogyan felejt és emlékszik az elme Fordította: Bíró Gábor Kiadja HVG Kiadó Rt, Bp. 2002 155. oldal

[13] Lásd Conti, im. 14-36. o.

[14] R. L. Atkinson – R.C. Atkinson – E. E. Smith – D. J. Bem – S. N. Hoeksema: Pszichológia, Osiris Kiadó Bp, 1998. 249. o.

[15] Elek Balázs: Pszichológiai szempontok a tanúvallomások értékelésében. Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis IV. 33-48. o.

[16] Elek Balázs: Pszichológiai ismeretek a vallomások értékelésében a büntetőeljárásban. Bírák Lapja 1/2006, 68-80. o.

[17] Lásd Conti, im. 14-36. o.

[18] Conti. im. 14-36. oldal

[19] Be.180.§(1) bekezdés

[20] Dr. Molnár József: A kriminalisztika tudománya V. – a tanú és a terhelt kihallgatásáról (Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok, 36. oldal, Budapest, 1999 – Közzéteszi Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet)

[21] Kádár András Kristóf: A vétkesség véelme Sérelmes bánásmód és védői tevékenység az előzetes letartóztatásban lévő terhelt ellen folyó eljárásokban Szerk.: Kőszeg Ferenc, Budapest, 2004 A Magyar Helsinki Bizottság Kiadása 70. oldal

[22] Dr. Nyíri Sándor: A bizonyítási eszközökre vonatkozó tilalmak az új Büntetőeljárás törvényben Magyar Jog: 2001/ 4. szám 204-212. oldal

- [23] <http://www.landmarkcases.org/miranda/home.html>
- [24] Illár Sándor (szerk.): Krimináltaktika, Rejtjel Kiadó, Bp. 1998. 62-66. o.
- [25] Anti-Barta-Bócz-Krispán-Lakatos-Romasz: Krimináltaktika I., Bp., 2004, Rejtjel kiadó, 21., 176., 231. o.
- [26] Richard A. Leo: The Impact of Miranda revisited. The Journal of Criminal Law and Criminology 0091-4169/96/8603. 1996, by Northwestern University, School of Law Vol. 86, No. 3. 621-631. o.
- [27] Paul G. Cassel: The guilty and the „innocent”: An examination o falleged cases of wrongful conviction from false confessions In: harvard Journal of Law and Public Policy, Cambridge, Spring 1999 www.prodeathpenalty.com/guilt.htm 1-50 oldal
- [28] Cassel: im 1-50. oldal
- [29] Cassel im. 1-50. oldal
- [30] Cassel im. 1-50. oldal
- [31] Erdei, im. 210-216. o.
- [32] 1973. évi I. törvény A büntetőeljárásról
- [33] Háger Tamás, Bencze Mátyás: Miranda és társai Vs. Bizonyítási gyakorlat a magyar büntetőeljárásban Kontroll Jogtudományi folyóirat 01/2006 22-33. oldal